

Ратомир Рале Дамјановић*

Мирко Васиљевић, *Изабране беседе*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд 2011, 419.

Књигу *Изабране беседе* аутор у предговору одређује као „једанаест својих погледа на свет“, али могли бисмо рећи да је она, заправо, једанаест погледа на стварност Србије. Тачније, на садашњост Србије у историјском контексту. У питању је жива реторика која је у најтешњој вези с овим временом, пропуштеним кроз јединствену призму права, правде, правичности, по чему је Васиљевићев реторички дискурс особен. Реторика је увек у вези са животом, а живот са правом и правдом као божанским даровима. Још је Плутарх у *Питијским дијалозима*, у одељку *Зашто божја казна споро стиже* истицао „да је лечење душе, које се назива именом правде и правичности, највећа од свих вештина“, „призивајући бога, свеопштег владара и господара као највећег над свим уметницима, зато што је творац правде“.

Verba volant scripta manent, каже латинска пословица, која даје предност записаној речи, али не спори моћ оне друге, изговорене, нити говорнике, који и када говоре *из главе* остављају текст беседнички формиран и смисаоно дубок и вишезначан. У питању су угледни ствараоци или истакнути појединци познати по својим говорима, у којима су разматрали нека питања од друштвеног, црквеног, политичког, уметничког, културног значаја или она која се односе на њихов сопствени рад. Аутор *Изабраних беседа* један је од таквих угледника који имају афинитет према реторичком изразу. У питању је академик, професор и предавач, са бројним иступима у свету, научним радовима, оснивач Фонда за помоћ студентима, већ трећи пут декан Правног факултета Универзитета у Београду, носилац Ордена светог Саве, дародавац и китор... Личност од формата, како се то каже.

„Улога интелектуалца састоји у томе да говори истину, најбоље што зна, о стварима које су битне, правој публици“, записао је Ноам

---

* Аутор је књижевник из Београда.

Чомски. Књига *Изабране беседе* у пуној мери испуњава ово правило. Или, другим речима, реторика академика Васиљевића испуњава начело на које указује Чомски, блиско Аристотеловом схватању да је „задатак беседништва да осигура победу истине и правде над неистином и неправдом“. То становиште Васиљевић наглашава у свом предговору: „Мисија слободних независних интелектуалаца... није да буду апологете одређене политике или идеологије. Мисија слободних независних интелектуалаца мора се састојати у чврстом уверењу да ‘постоје ствари које треба рећи’“. Основа његове говорничке етике и естетике темељи се на такозваној парезији (*parhesis*), грчком појму који подразумева поклапање беседе и беседникових уверења и истину као говорников циљ, супротно схватању реторике као „вештине којом беседник треба да надвлада умове својих слушалаца“. Речи имају виши смисао *сведочења о истини*, који једнако инспирише и писце хришћанске традиције. Набрајајући врлине Саве Немањића, његов биограф Доментијан указује и на ону која своје корене вуче из јеванђеоског поимања логоса: „Чувајући уста своја и језик свој, никад се не удостоји празне речи“. При томе, није у питању само говорни чин, него и чин говора који подстиче на акцију. *Lux verbi* на делу!

Васиљевић је на извору грчке традиције која подразумева веру у моћ логоса и „добар углед“ беседников. Осим тога, говорник је на трагу Аристотелових схватања ритма говора и коришћења гласа, на које указује грчки филозоф у *Реторици*. Друго извориште Васиљевићеве реторике односи се на саме почетке српске беседничке традиције, на беседу српског владара Симеона Немање с краја XII века, којом су постављене основе *отачаствене реторике* средњовековних српских писаца, и говор Доситеја Обрадовића од 1. септембра 1808. приликом отварања Велике школе у Београду, који у времену устаничке Србије и патриотске реторике афирмише и неке вредности модерног доба. У Симеоновој историјској беседи, коју је, према Савином делу *Житије господина Симеона*, овај владар одржао приликом одрицања од престола на Сабору у Расу 1197. године, огледају се државно устројство, црквени, друштвени и породични односи у држави Немањића, исказани кроз правило „Бога се бојте, цара поштујете, цркве просвећујте“ и налог да се потомци, властела, бојари и младеж држе правде и онога што је монарх „узаконио“. Васиљевићу нарочито драг, европски и просвећени Доситеј, писац који је 1783. године истицао, у свом делу *Писма љубезном Харалампију*, да неће „нимало гледати ко је кога закона и вере, нити се то гледа у данашњем веку просвештеном“, обраћа се ученицима као будућим поглаварима и залаже се за право, правду, правдољубивост, имајући по свој прилици на уму обичаје и нарави тога времена, пре свега његових предводника. Те мотиве и принципе Васиљевић провлачи кроз своје беседе.

Говорећи младим правницима, он критички осветљава време у коме почињу или завршавају студирање, имплицитно маркирајући један огроман простор између себе и публике, који треба *освајати*.

Васиљевићеви говори подразумевају директност, јасност, прецизност, али и говорничку структуру, од композиције беседе до примене неких реторичких фигура, *читљивих* и у самом тексту. У питању је говорник који своје иступе организује тако да они имају беседничку снагу и сугестију и подразумевају (мишљење) сабеседника у публици. Чак и онда када природи теме више одговара писани текст, аутор примењује правила реторике. То се осећа и у ванредној студији *Право, Правда, Привреда*, беседи приликом пријема у Академију наука и умјетности Републике Српске. У беседама се афирмишу категорије правдољубивости, истине и истинитости, велики примери прошлости, прегнућа појединаца, традиција, духовност, култура, стваралаштво. Један број беседа се у целини или у фрагментима односи на парадигматичне примере историје Правног факултета у Београду. У том погледу на врху је *Повратак професора Драгољуба Јовановића* у којој аутор врхунским мајсторством гради беседу као какву античку драму, користећи разне технике говора, служећи се језиком филмских слика, драмских жанрова, књижевног обликовања портрета.

По јасности и оштрини карактеристичне су његове беседе студентима. Рекли бисмо да у њима постоји младалачки жар, зрно побуне и непристајања. Неке од њих би беседнику у давнашња времена уместо ловоровог венца обезбедиле венац од кукуте. Било би му приписано да као Сократ квари омладину, а у временима идеолошких режима не би више имао прилике да говори.

Беседник се не одриче тога да за политичаре важе иста правила као и за остале, али сматра да је првенствени циљ да се ти људи доведу праву, правди, правичности. Те вредности има говорник на уму када тврди да у данашњој Србији „владавину права замењује владавина политичких странака“, да је политика над правом, залажући се да „сила права како на домаћој тако и, посебно, на међународној сцени, однесе победу над правом силе (неправом)“.

Невоља данашњег света јесте невоља неувиђања невоље, каже у књизи *О потреби филозофије данас* академик Михаило Ђурић, професор Правног факултета, који је због својих уверења 1974. године завршио у затвору. А једна од тих данашњих неувиђених невоља јесте разарање поверења у реч и говор, у „земљи прејакних речи... политичких бајалица, опште граје и брбљања где нико никога не слуша“, као што примећује професор Јовица Тркуља у есеју *Политичко беседништво*. У питању је „време неодговорног говора“, налази Бојан Јовановић, који у свом есеју *Аспекти одговорности* разматра разградњу говора као примарног оквира зла и Јасперсова четири раз-

личита типа кривице за учињено зло. То подразумева једнако ћутање и окретање главе. Корак од говора до тренутка када „људска природа потпуно надвладава законе“, како пише Тукидид у *Пелопонеским ратовима*, мален је. Све почиње речима или ћутањем. И све, најчешће, у име „племенитих и узвишених верских циљева“.

Реторика Мирка Васиљевића је у функцији осветљавања суштине и у свом алегоријском, параболичном, иронијском или неком другом пренесеном значењу. То је реторика стварносне збиље, која се крајње критички односи према сваком јавном дискурсу који ствари прикрива или вулгаризује, она осветљава и естрадну реторику која плива по површини, и реторику која подржавајући култ говорника негује култ вође, и млитаву и беживотну салонску реторику, политичарску реторику која замагљује спонтано или отворено, без смисла да у својој самољубивости схвати и антиципира последице. У значењском смислу беседе су артикулисане јасно и без реторичких мистификација, у стилском погледу веома ефектно, по принципима класичне реторике, у најтешњој вези са *живим*, савременим темама. Оне су не само семантички слојевите и беседнички сугестивне, него су и недвосмислени одраз свог времена.